

#Vrijheid: meer dan een bericht

#Vrijheid, voor de oudere generaties, waaronder de mijne, misschien: hekje vrijheid, is ontleend aan het wereldwijd populaire communicatiekanaal Twitter. In maximaal 140 tekens deel je gedachten en meningen. Lokaal, nationaal, wereldwijd, grenzeloos.

De actualiteit laat zien dat we niet alleen bij ons maar zeker ook wereldwijd volop gebruik maken van sociale media als Twitter en Facebook. We kunnen ons afvragen, kijkend naar het jaarthema van het comité 4 en 5 mei en naar de huidige omwentelingen in de wereld: in hoeverre ligt vrijheid wereldwijd op straat?

In landen als Nederland is vrijheid op straat zo vanzelfsprekend dat we nauwelijks meer stil staan bij de inhoud en betekenis ervan. Onvrijheid, onderdrukking, conflict of oorlog zijn immers ver weg onderwerpen van het acht uur journaal. En als je oorlogje wilt spelen is daar altijd nog de X-box of de Playstation.

Wanneer we nu op Twitter #Vrijheid intikken, zien we als resultaat: “Een middag vrij van school, vrijheid!” of “Alleen thuis vandaag, vrijheid!”. Dit is het vrijheidsbegrip op microniveau, het staat dichtbij de persoon. We zouden de jongere generatie echter tekort doen indien we het hierbij zouden laten. Ook jongeren maken immers deel uit van de wereld waar verre en onbekende bestemmingen kunnen worden bereisd en waar andere culturen, gebruiken en religies kunnen worden verkend. De wereld echter ook waar de voor ons zo vanzelfsprekende vrijheid vaak niet bestaat omdat politieke leiders het hun burgers niet gunnen dan wel omdat vrijheid niet kan worden beleefd omdat mensen iedere dag op zoek moeten naar eten en drinken om te overleven.

De wereld ook waar aan globalisering geen halt kan worden toegeroepen door dijken op te hogen of grenspalen te slaan. Computer servers kunnen immers op iedere willekeurige plaats worden neergezet, onze data bestanden bevinden zich meer en meer - “in the cloud”- in plaats van op onze eigen harde schijf. Sociale media, de nieuwe vorm van contact, zijn per definitie grenzeloos. Vanachter de Hollandse dijken zullen we geen antwoord vinden op de uitdagingen waarvoor we ons gesteld zien: klimaatverandering, internationaal terrorisme, migratie, proliferatie van massavernietigingswapens, piraterij en falende staten. U kunt dit rijtje naar believen aanvullen.

Nu zult u mogelijk geneigd zijn te concluderen dat ook vrijheid zich, al dan niet voorafgegaan door een hashtag, met een zekere onvermijdelijkheid over de wereld zal verspreiden. Autocraten, dictators en theocraten hebben immers geen adequaat antwoord op de vrijheidsdrang van jonge Twitteraars en Facebook adepten. Geen verweer tegen de soms door henzelf veroorzaakte werkelijkheid van traangas en rubberkogels, of erger, vastgelegd door de minicamera van de mobiele telefoon en in seconden op het internet gezet. Zo zou een redenering kunnen luiden.

Was het maar zo eenvoudig! Er is veel werk aan de winkel om het door ons als vanzelfsprekend beleefde vrijheidsideaal ook over onze grenzen heen te stimuleren. #Vrijheid is meer dan een bericht.

Laten we eens bij onszelf, hier in Nederland en in Europa, beginnen. Naast of beter gezegd tegen de trend van verdere globalisering in nemen wij een verschijnsel waar dat we 'globalisering' noemen. Een groeiend aantal mensen lijkt, naast hun lokale en regionale wortels en tradities, genoeg te hebben aan het nationale, aan het eigen land en zijn problemen. Aan de vertrouwdheid van het eigene, het bekende. Dit is overigens geen exclusief Nederlands verschijnsel maar in vele landen binnen en buiten Europa waar te nemen.

Er is een kloof ontstaan tussen een internationaal, zo u wilt kosmopolitisch ingestelde elite (met een aantal uwer reken ik mijzelf tot deze groep) en delen van de bevolking voor wie die wereldwijde blik niet zo nodig hoeft. Mensen die buiten de vakantietijd aan hun eigen omgeving en eigen land genoeg hebben. Zij zijn vooralsnog niet te overtuigen van de noodzaak van het kijken over de dijken. Zij zijn ongevoelig voor het argument dat het antwoord op de uitdagingen en de bedreigingen waarmee wij allen worden geconfronteerd niet binnen de landsgrenzen te vinden zal zijn. Ook het argument dat ondersteuning van het streven naar vrijheid, zowel politieke vrijheid als economische vrijheid, door tallozen op deze wereld een meer open houding tot een imperatief maakt, al was het maar in ons eigen belang, heeft vooralsnog te weinig indruk gemaakt.

Ik ben van mening dat de verantwoordelijkheid voor het ontstaan van deze kloof in eerste instantie bij mijn internationaal georiënteerde geestverwanten en mijzelf ligt. Wij zijn het zo noodzakelijke debat met de critici van verdere internationalisering niet of in ieder geval onvoldoende aangegaan. Wij zijn er ten onrechte vanuit gegaan dat een actieve, met Europese partners afgestemde rol, van Nederland op het internationale terrein, gericht op het ondersteunen van

diegenen voor wie vrijheid niet vanzelfsprekend is en die bereid zijn ervoor te vechten en in het uiterste geval ervoor te sterven onomstreden zou zijn. De werkelijkheid is een andere. “Laat mij het u nog één keer uitleggen”, helpt niet meer.

Dit debat moet derhalve worden heropend, waarbij het uitgangspunt zou moeten zijn, misschien wat te cynisch voor sommigen, dat het actief meewerken aan internationale vrijheid en stabiliteit ook in ons eigen belang is.

Ik voeg hieraan toe dat de financieel-economische machtsverhoudingen en diensgevolge ook de politieke machtsverhoudingen in de wereld in snel tempo veranderen. Wil Europa de aansluiting niet verliezen, dan kan het Oude Continent zich niet beperken tot het zijn van alleen een economische grootmacht die politiek niet of onvoldoende in staat is zijn kernwaarden te formuleren en waar nodig te verdedigen.

#Vrijheid is meer dan een bericht van 140 tekens. De Tweet kan en zal mensen mobiliseren maar dat is slechts het begin. Wat voor ons in Nederland nu zo vanzelfsprekend is geworden, is ook hier pas een halve eeuw geleden tegen een extreem hoge prijs bevochten. Nu zien we dat onze vrijheid ook elders in de wereld wordt geambieerd.

Kunnen wij of moeten wij Westerlingen aan dit proces een bijdrage leveren? Natuurlijk moeten we dat. Met als belangrijk uitgangspunt dat we vrijheid niet van buitenaf kunnen opleggen zoals het recente verleden heeft bewezen maar dat we wel op vele manieren kunnen helpen bij het proces dat moet leiden tot het tot stand komen van een samenleving waar wet en recht bepalend zijn.

In een wereld waarin wij meer en directer worden geconfronteerd met landen en opvattingen die hun wortels hebben in andere culturen en levensbeschouwingen kan het geen kwaad eens goed bij onszelf te rade te gaan wat onze opvattingen inzake universaliteit exact inhouden. Hoe en waar we die opvattingen verdedigen en waar we grenzen trekken. Meer dan eens heb ik meegemaakt dat een President of Minister mij in een discussie over rechtsstaat, scheiding der machten of individuele gevallen van schending van mensenrechten toevoegde dat mijn beroep op de universaliteit van waarden of rechten van de mens niet opging. Men gaf dit begrip een geheel andere invulling met als argument: ‘Dit is nu eenmaal de historie en de cultuur van mijn land, toegegeven anders dan de uwe.’ En daarmee was de discussie kennelijk

gesloten. Niet overtuigend, zo zult u hopelijk met mij constateren en we kunnen het dus niet hierbij laten.

Trekken we grenzen in deze discussie? Natuurlijk. De gelijkwaardigheid van man en vrouw, Christen en Moslim, hetero en homo kan onder geen voorwaarde geweld worden aangedaan, ook niet met een beroep op geschiedenis en cultuur. De Universele Verklaring van de Rechten van de Mens reikt ons hier handvaten aan.

Wij moeten overigens niet de pretentie hebben dat wij onze opvattingen over vrijheid en rechtsstaat, voortkomende uit onze Joods-Christelijke-Humanistische levensbeschouwing, traditie en cultuur aan andere landen of volken kunnen opleggen. De pogingen daartoe in een tijd dat 'het Westen' de macht en invloed had om dit te doen waren niet al te succesvol, om het mild uit te drukken. Anderzijds is er geen enkele reden voor vormen van cultuurrelativisme zoals deze zich op ons continent heden ten dage voordoen. Dit is overigens een verre van gemakkelijk vraagstuk. Zoals ook bleek uit de inspirerende discussie die ik, ter voorbereiding van deze lezing, met studenten had.

Het heeft tijd gekost maar de wijze waarop wij in ons deel van de wereld met elkaar in onze democratische rechtsstaten samenleven kan de toets der kritiek meer dan doorstaan. Zij dient uitgangspunt en richtsnoer te zijn voor allen die hier binnen dit systeem leven. Ik herhaal: onze invulling van vrijheid en democratie is niet één op één te exporteren naar andere delen van de wereld. Maar toch: In vele landen en geholpen door de sociale media kijken mensen met een mengeling van afgunst en bewondering naar de wijze waarop wij in vrijheid kunnen samenleven. Zij willen dat ook en, voeg ik hieraan toe, wie zijn hun leiders of wie zijn wij om hun dat recht te ontzeggen?

Het streven naar en het realiseren van vrijheid is allereerst gebaat bij een goed functionerend en op regels gebaseerd internationaal systeem. Hier is wel reden voor enige bezorgdheid. Waar de internationale panelen schuiven en machtsverhoudingen veranderen willen invloedrijke nieuwkomers op het toneel begrijpelijkerwijs een plaats aan de belangrijkste onderhandelingstafel tafels. Die positie hebben ze vaak niet omdat veel landen binnen belangrijke Internationale Organisaties nog altijd de machtsverhoudingen koesteren zoals ze lange tijd waren en niet zoals ze heden ten dage zijn. Deze situatie leidt nogal eens tot onevenwichtige besluitvorming. We dienen te komen tot een werkbaar systeem van *global governance* (ter vermijding van onnodige zorg en misverstand: dit

betekent niet een wereldregering) waar regeringen, internationale organisaties, bedrijfsleven, niet gouvernementele organisaties en burgers werken aan op wet en recht gebaseerde internationale verhoudingen. De tijd dat dit een exclusieve verantwoordelijkheid van overheden was, ligt reeds lang achter ons.

Een begrip dat met vrijheid nauw verbonden dient te zijn is verantwoordelijkheid. Vrijheid kan nooit worden opgelegd, zo betoogde ik al eerder, vrijheidsdrang komt altijd uit mensen zelf. Dat ontslaat ons echter niet van de verantwoordelijkheid, van de plicht zoals sommigen zullen zeggen om waar we kunnen de roep om vrijheid te ondersteunen. Ook als de Tv-camera's zijn vertrokken.

Om het iets moeilijker te maken, verantwoordelijkheid nemen voor de vrijheid van anderen kan soms ook inhouden politieke en in het uiterste geval militaire interventie. Onder adequaat mandaat, in die gevallen dat de internationale gemeenschap of delen daarvan het gebruik van geweld als uiterste middel gerechtvaardigd achten om extreme vormen van onderdrukking en onvrijheid een halt toe te roepen. Recente gebeurtenissen maken weer eens duidelijk hoe moeilijk die afwegingen kunnen zijn wanneer voor hun vrijheid of leven strijdende burgers vormen van militair ingrijpen tegen hun eigen machthebbers voorstaan. Begrippen als schending van soevereiniteit en niet inmenging in binnenlandse aangelegenheden moeten dan in balans worden gebracht met politieke en ethische noties als de zogeheten *responsibility to protect*, vrij vertaald: het niet werkeloos mogen toekijken bij de meest extreme vormen van onvrijheid en onderdrukking. Een bezoek aan het genocide museum in Kigali, hoofdstad van Rwanda, maakt op indringende wijze duidelijk dat de door mij wat klinisch geduide 'moeilijke afwegingen' heel verkeerd kunnen uitvallen.

Onlosmakelijk verbonden met verantwoordelijkheid is verantwoording. Dictators en autocraten kunnen onder omstandigheden ter verantwoording worden geroepen voor het Internationale Strafhof indien zij de vrijheid van burgers met voeten hebben getreden. De Internationale Gemeenschap dwingt hen aldus verantwoording af te leggen voor hun daden. Maar naast deze bijzondere gevallen dient de verantwoordingsplicht ook te gelden voor politieke leidslieden in het 'normale' internationale verkeer. Hoe gecompliceerd dat ook is in de huidige internationale netwerksamenleving waar de op regels gebaseerde instellingen het moeilijk hebben tegenover nieuwe vormen van diplomatie. Hier is een belangrijke rol weggelegd voor een te ontwikkelen verband van nationale

parlementen die naast hun nationale controletaak in gezamenlijkheid een scherper internationaal profiel zouden kunnen opbouwen. Ik geef u het voorbeeld van Afghanistan: Een bijeenkomst van parlementariërs uit de landen die troepen leveren aan de coalitie die daar onder VN mandaat opereert, zou de huidige situatie kunnen doorbreken waarin ieder land door een rietje naar Afghanistan kijkt, namelijk alleen naar de ‘eigen’ regio of provincie en bijgevolg niet in staat is tot een samenhangend oordeel te komen. Parlementaire contacten met non-gouvernementele organisaties en andere spelers in het netwerk kunnen het beeld nog scherper maken.

Deze vorm van uitgebreidere verantwoording lijkt mij een belangrijk element in de noodzakelijke discussie met de mensen voor wie, zoals gezegd, een internationale oriëntatie en bijdrage aan meer vrijheid wereldwijd niet zo nodig hoeft. Wanneer zij zien dat wordt gewerkt aan meer transparantie van besluitvorming en scherpere verantwoording ten aanzien van internationale besluitvorming, zou dat bij kunnen dragen aan minder ‘glocalisering’.

Het centrale thema *vrijheid wereldwijd* kreeg van het Nationaal Comité 4 en 5 mei een subthema mee, *vrijheid op straat*. Ik vraag me echter af: is het wel zo eenvoudig? We zien immers dagelijks om ons heen dat vrijheid niet voor iedereen in de wereld op straat ligt.

Als dat wel zo zou zijn, als vrijheid in alle landen op straten en pleinen voor het grijpen zou liggen, als het zo eenvoudig was, dan zou de lijst van landen die wij met recht ‘vrij’ kunnen noemen veel langer zijn dan hij nu is. Men moet met andere woorden in onvrije samenlevingen wel de moed hebben naar vrijheid op zoek te gaan. Dat kan een gevaarlijke exercitie zijn zoals we op dit moment kunnen zien. Natuurlijk is de straat hierbij een effectief instrument omdat je samen vaak meer moed kunt opbrengen dan in je eentje, omdat je samen sterker staat, omdat het collectief sterker is dan het individu. Via Tweets, via Facebook, via de nieuwe media en andere vormen van communicatie wordt de straat of het plein van duizenden zichtbaar voor miljoenen.

En toch is #Vrijheid meer dan een bericht omdat de hang naar vrijheid en het daartoe nemen van persoonlijke risico’s een geesteshouding weerspiegelt en die strekt veel verder dan het zenden van de inmiddels beroemde 140 tekens.

Ook in een vrij land als Nederland is discussie over het thema: “Vrijheid op straat” relevant en noodzakelijk. Misschien ligt het spreekwoordelijke geluk op straat maar aan vrijheid moet gewerkt worden, juist omdat het zo vanzelfsprekend is dat wij in een vrij land leven. Dat geldt ook in de letterlijke

betekenis voor de straat. Ook vrijheid op straat vereist regelmatig onderhoud. Als het lopen op straat met een keppel of hoofddoek, of hand in hand door twee personen van hetzelfde geslacht door sommigen niet meer als vanzelfsprekend wordt beschouwd, dan is het tijd voor het trekken van een grens. Ook op dit punt mag aan ons vrijheidsbegrip niet getornd worden. Ik heb vertrouwen in de jongere generaties die hier een belangrijke rol te vervullen hebben.

Zij zijn degenen die verantwoordelijk zijn voor één toekomst bestendig vrijheidsbegrip, voor henzelf en voor anderen, voor jong en oud, binnen en buiten onze grenzen. Hun generatie komt hopelijk snel aan de beurt om in een 5 mei lezing te vertellen hoe ze dat denken te gaan doen, wat waardevol is uit het verleden en wat anders moet in de toekomst.

Laat hen Twitteren en Facebooken, zij weten heel goed dat #Vrijheid meer is dan een bericht.